

Būklė prieš restauravimą.

Šventojo Petro skulptūra (187 cm aukščio) išdrožta iš vientiso liepos medienos ruošinio, modeliuojant tik vaizdinę pusę. Nugarinė pusė – išskaptuota. Atskirai išdrožti: dešinė ranka, durta nuo alkūnės su keliais plaštakos fragmentais, kairė ranka su apsiausto fragmentu ir du raktai. Raktai nukritę, apvynioti viela. Dešinė ranka nuo alkūnės nulūžusi, bet prikalta stambiomis kaltinėmis vinimis, nuskelta rodomojo piršto viršutinė dalis. Mediena tvirta, tik pažeista biologinių kenkėjų, keliose vietose ištrupėjusi. Skulptūra buvo perdažyta tris-šešis kartus. Vėlyviausias dažų sluoksnius uždažytas baltais truputį gelstelėjusiais dažais. Stori dažų sluoksniai vietomis sutrūkinėję, pūslėmis atšokę nuo medienos, byra. Skulptūros paviršius dulketas, nešvarus. Polichromijos sluoksnių tyrimai (tyrėja restauravimo technologė Laima Kruopaitė, Prano Gudyno restauravimo centras) padėjo išaiškinti skulptūros pirminės polichromijos spalvas: šventojo apsiaustas auksuotas, rūbas sidabruotas, veidas ir rankos nudažyti rausvos spalvos, plaukai, barzda pilkos spalvos dažais. Skulptūrą perdažant pirmą kartą, buvo pakeistos autentiškosios spalvos: apsiaustas nudažytas tamsiai violetiniais, rūbas – žalsvai pilkais, plaukai, barzda, antakiai, akys paryškinti intensyvesnėmis juodos, lūpos – raudonos spalvų dažais. Segės ir juostos iškiliosios vietos, knygos pakraščėliai užtepti bronzos dažais. Dar vėliau du paskutiniai sluoksniai uždažyti baltos spalvos dažais, imituojant klasicizmo epochoje madingą marmurą. Skulptūros stori monochrominiai uždažymai, nors ir darydami estetinį vaizdą, atliko konservuojantį vaidmenį, išsaugant senąją polichromijos dangą.

Restauravimas.

Skulptūra antiseptikuota. Vėlesnieji uždažymų sluoksniai pašalinti mechanškai sausuoju būdu. Dažai minkštinti suvilgytais etilo alkoholyje vatos tamponėliais. Ankstyvoji polichromija bei mediena paklijuota ir sutvirtinta. Išdrožtas ir pritvirtintas pirštas. Autentiško paviršiaus ištrupėjimai atkurti restauraciniu gruntu, retušuoti akvarele. Auksuoti ir sidabruoti paviršiai nupoliruoti agato dantukais. Skulptūros mediniai ir polichromuoti paviršiai padengti apsaugine danga, o sidabruoti, tonuoti ir retušuoti paviršiai – damaros lako tirpalu. ■

ŠAM archyvo nuotr.

Restauratorė A. Kaušiuviene (pirma iš dešinės) pristato darbų eigą muziejaus restauravimo tarybos posėdžio dalyviams.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Radvilų pėdsakais

Antanas SEIBUTIS

S palio mėnesio antroje pusėje keletą dienų teko lankytis mūsų kaimyninėje šalyje Baltarusijoje. Buvau pakviestas dalyvauti Nesvyžiuje vykusiame tarptautinėje konferencijoje, skirtoje Nesvyžiaus kunigaikščių Radvilų rezidencijai. Kadangi dabar vyksta didžiulė rūmų pertvarka, restauracija, baltarusiams yra labai naudingas bet koks kaimynų patyrimas panašiose srityse, pritaikant buvusias pilis, rūmus šių dienų poreikiams.

N esvyžiuje teko skaityti pranešimą „Biržų Radvilų tvirtovė: nuo XVIII a. griuvėsių iki XXI a. traukos centro“, kur buvo supažindinama su mūsų tvirtovės, jos raidos, tyrinėjimo, pasikeitimų istorija nuo 1704 m. švedų sugriovimų iki pat šių dienų tvarkymo ir pritaikymo darbų. Tačiau kelionėje teko pamatyti ir dabartines Baltarusijos vietas, glaudžiai susijusias su buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės arba LDK istorija.

Čia, prisipažinsiu, man labai pasisekė. Galvojant apie nuvykimą į Nesvyžių, iš pradžių tarsi „švietė“ įprastas variantas – kelionė autobusu į

ON THE TRACES OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND RADVILOS

Antanas SEIBUTIS

The author of the publication shares impressions from the international conference dedicated to the residence house of Radvilos, Nesvyžiai dukes, organized in October 2009 in Nesvyžius, Belarus. The residence house undergoes restoration and reconstruction, thus the neighbouring Belorussians highly value the experience of their neighbours in adapting former castles and palace for the present-day needs. At the conference, the author of the article made a presentation “Radvilos Castle in Biržai: from the ruins of the 18th century to the centre of attraction of the 20th century”. The presentation introduced the specialists of the neighbouring country to the history of Biržai Castle, its development, changes and investigations from its destruction by the Swedes in 1704 up to reconstructions done in the present day. During the visit to Nesvyžius, the author of the article visited places in Belarus that closely associate with the history of the Grand Duchy of Lithuania.

Maciejus Radvila (Maciej Radziwill) duoda interviu Baltarusijos televizijai.

Vilnių, tada į Minską, po to į Nesvyžių. Labai gerą išeiť pasiūlė viena konferencijos organizatorė, Nesvyžiaus muziejaus direktoriaus pavaduotoja Galina Kondratjeva. Bendraudama elektroniniu paštu, ji pasakė, kad konferencijoje dalyvaus ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų direktorius dr. Vydas Dolinskas, kuris ruošiasi vykti savo transportu. Susisiekus su gerbiamu Vydu, jis maloniai sutiko pasiimti ir pakeleivį iš Biržų.

Čia man dar kartą pasisakė, nes Vydas dėsto ir Vilniaus universitete, jo interesų ratas tikrai platus – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija XVI–XVIII a., Švietimo epocha Lietuvoje, Lietuvos kultūros ir meno istorija, visuotinė ir Lietuvos architektūros istorija, visuotinė ir Lietuvos katalikų Bažnyčios istorija.

Ašmena, Alšėnai, Trobiai, Yviją

Pradėjome kelionę nuo pirmą kartą 1340 metais paminėtos Ašmenos, apžiūrėjome 1667 m. dominikonų pastatytą, vėliau degusią ir iš naujo atgimusią Šv. Mykolo bažnyčią, žydų sinagogos pastatą. Ašmena istorijoje garsi dar ir tuo, kad 1432 m. rugsėjo 1 d. sąmokslininkai čia nuvertė nuo sosto Švitrigailą.

Toliau sekė kadaise garsėję Alšėnai, kuriuose nuo XIV a. pabaigos karaliaus kunigaikščiai Alšėniškiai, o juos pakeitusių Sapiegų atstovas vicekancleris Povilas Steponas Sapiega 1610 m. ant Olšankos upelio kranto pastatė vienus gražiausių Vilniaus krašte barokinius pilies rūmus. Pilis turėjo šildymo sistemą, vandentiekį ir kanalizaciją, pilies menės buvo puoštos italų meistrų freskomis. Šiandien buvusią prabangą byloja tik griuvėsiai. Beje, jie yra perduoti rūpintis naujesiems Biržų muziejaus draugams – Nacionaliniam Dailės muziejui.

Pažintį su LDK istorija pratęsė kelionė pro Trobias ir Yviją, kur apžiūrėjome Yvijos XVII a. pr. bernardinų vienuolyną ir Šv. Petro ir Povilo bažnyčią. Čia, beje, gyveno ir gyvena didžiausia totorių bendruomenė,

veikia seniausia Baltarusijos teritorijoje mečetė (XIX a.), neuždaryta per visą sovietmetį, senosios totorių kapinės – mizaras.

Vseliubas, Liubčia, Naugardukas, Myras

Vseliube apžiūrėję Šv. Kryžiaus Išaukštinoimo bažnyčią, atvykome į Liubčią, kuri jau nuo XIII a. priklausė Lietuvos valdovams, karalius Mindaugas ant Nemuno kranto greičiausiai turėjo medinę pilį. Dabar čia stovinčią XVI a. mūrinę pilį pradėjo statyti Kiškos, XVII–XVIII a. miestelis ir pilis priklausė Radviloms. Liubčia XVI a. buvo svarbus antitrinitarizmo, vėliau – kalvinizmo centras.

Kitas mūsų kelionės punktas – „slaunasis“ Naugarduko miestas. Naugardukas yra pats aukščiausias gyvenamasis taškas Baltarusijoje, ką paliudijo ir sniego likučiai. Miestas išsidėstęs ant kelių aukštų kalvų. Nuo pilies kalno atsiveria puikios panoramos. Naugardukas XIII–XVIII a. buvo vienas svarbiausių Lietuvos valstybės gynybos, administracijos ir teismo centrų. XIII–XVI a. pilis mūrinį pavidalą įgijo kunigaikščio Vytauto iniciatyva, iki XVI a. ji buvo kelis kartus modernizuota, šiandien piliakalnyje išlikę tik jos griuvėsiai.

Parapinė Viešpaties atsimainymo bažnyčia funduota XIV a. kunigaikščio Vytauto, joje ketvirtą kartą vedė Jogaila (iš šios santuokos gimė Jogailaičių dinastijos pradžėjai), bažnyčioje buvo pakrikštytas garsusis poetas Adomas Mickevičius. Naugardukas – gimtasis jo miestas. Tai liudija daug atminimo ženklų – čia tebestovi Mickevičių dvarelis, XX a. pradžioje A. Mickevičiaus garbei supiltas pilkapis, pastatytas paminklas.

Iš Naugarduko patraukėme link kitos garsios pilies – Myro. Myro pilis (XV–XVI a. sandūra) – įspūdingas vėlyvosios gotikos fortifikacinės architektūros paminklas, privati Iljiničių pilis, XVI a. pab. – XVIII a. priklausiusi Radviloms. Myro pilis 2000 m. įtraukta į UNESCO pasaulinio paveldo sąrašus. Po pilį mus pavadžiojo Vydo pažįstamas Igoris, tad teko pamatyti ir tris atstatytas krosnis, jau beveik baigtą įrengti viešbutį, apsilankyti pravoslavų bažnyčioje. Ši pilis yra Nacionalinio Dailės muziejaus filialas.

Nesvyžius

Aplankę aštuonias istorines vietas, pagaliau pasiekėme savo tikslą – Nesvyžių. Nesvyžius – šiandien nedidelis miestas (apie 15 000 gyventojų), tvirtovė, vandenimis, parkais labai primenantis Biržus, 400 metų priklausęs magnatų Radvilų giminei. Nesvyžiuje buvo įkurta svarbiausia Nesvyžiaus Radvilų rezidencija, o šiandien – tai geriausiai išlikęs LDK laikotarpio didikų privatus miestas ir architektūrinis ansamblis.

2005 m. Nesvyžiaus Radvilų architektūrinis, rezidencinis ir kultūrinis ansamblis buvo įtrauktas į UNESCO pasaulinio paveldo sąrašus. Ansamblį sudaro taisyklingo renesansinio išplanavimo istorinė miesto dalis, rotušė, jėzuitų Dievo kūno bažnyčia (XVI a. pab.) – ankstyviausias baroko architektūros paminklas ne tik LDK, bet ir visoje Abiejų Tautų Respublikoje. Po bažnyčia įrengtas vienas didžiausių Europoje nekropolių – beveik šimto didikų Radvilų palaidojimų. Miestą puošia

Alšėnų pilies griuvėsiai.

ir benediktinių vienuolyno kompleksas (XVI–XVII a. sandūra), didinga XVI a. pab. – XVIII a. bastioninė Radvilų rezidencinė pilis ir didžiausias dabartinėje Baltarusijoje parkų kompleksas.

Pažintis su kunigaikščiais Maciejumi ir Mikolajumi Radvilomis

Apžiūrėję jau vakarėjančią Nesvyžiaus pilį, prie bažnyčios netikėtai susitikome su kunigaikščiais Maciejumi ir Mikolajumi Radvilomis bei pora jų giminaičių. Po supažindinimo ceremonijos su ponu Mikolajumi prisiminėme, kad jis prieš porą metų jau lankėsi su savo jau dabar velioniu tėvu Biržuose. Šis netikėtas susitikimas irgi turėjo netikėtų rezultatų – kunigaikščiai pakvietė mus su Vydu apsilankyti kartu su jais bažnyčios rūsiuose, kur jie pasimels ir pagerbs savo protėvius. Paskutinis ten palaidotas 1999 m. miręs Antonas Radvila (Anton Radziwill), beje, savo laiku lankėsis ir Biržuose.

Po pagerbimo, apžiūrėjimo ir pasikalbėjimo, paaiškėjo, kad mes su kunigaikščiais ir jų giminaičiais apsigyvenome tame pačiame viešbutyje Gorodėje, 15 kilometrų nuo Nesvyžiaus, tad teko daugiau pabendrauti ir vakarieniškos kultūros metu, ir netgi išlenkti po stikliuką baltarusiškos degtinės vardan bendros Lenkijos – Lietuvos istorijos, vardan Nesvyžiaus ir Biržų miestų.

Reikia pasakyti, kad bendravimas su kunigaikščių Radvilų atstovais paliko tikrai malonų įspūdį visas tas konferencijos dienas, juolab kad jie Biržų muziejui padovanojo fototechnika padarytą didelį karalienės Barbaros Radvilaitės portretą.

Tarptautinė konferencija Nesvyžiuje

Pati konferencija vyko spalio 20 dieną, Nesvyžius jai tikrai skyrė daug dėmesio, dalyvavo Baltarusijos kultūros ministras, Minsko srities gubernatorius, mums jau neblogai pažįstamas Nesvyžiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Igoris Makaras (Igor Makar), Lenkijos ambasados atstovai, Lietuvos ambasadorius Baltarusijoje Edminas Bagdonas, konferencijos darbui vadovavo kultūros ministro pavaduotojas. Ypač dėmesys buvo skirtas Radvilų šeimos atstovams, kurie Nesvyžiaus muziejui dovanavo ir originalių graviūrų, ir paveikslų kopijų.

Trumpai kalbant, matyt, vienas pagrindinių tikslų buvo paruošti dirvą Nesvyžiaus ir pilies, kur įrenginama prezidento A. Lukašenkos rezidencija, ir muziejaus pretenzijoms į buvusias Nesvyžiuje vertybes, kurios dabar yra ir Lenkijoje, ir Rusijoje, ir pačioje Baltarusijoje. Žinia, lengviausia pradėti skalpuoti savuosius, tad ir pačioje konferencijoje virė ginčai tarp baltarusių muziejų, matyt, jie vyks ir toliau.

Kilimas su kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio atvaizdu.

Didžiosios Berestovicos, per kažkokį stebuklą užsilikusios ir stovinčios pačiame miestelio centre bažnyčios, didžiuliai griuvėsiai.

Reikia pridurti, kad dauguma kalbų ir pranešimų konferencijoje buvo baltarusių kalba, kai kas skaitė bei kalbėjo lenkiškai ir rusiškai. Nebuvo jokių vertėjų, bet netgi savotiškam savo nustebimui, baltarusiškai supratu jei ir ne viską, tai tikrai didžiąją dalį.

Vėl per LDK istorijos puslapius

Kitą dieną, grįždami jau į Lietuvą, toliau tęsėme pažintį su bendra Lietuvos – Baltarusijos istorija – apsilankėme X a. įkurtame, rašytiniuose šaltiniuose nuo 1252 m. minimame Slonime, pasivaikščiujome po jo senamiestį, Zelvoje, XVII a. priklausiusioje Sapiegoms, gėrėjomės 1913 m. pastatyta katalikų bažnyčia.

Valkaviske prisiminėme tikrai garbingą jo istoriją – jis pirmą kartą paminėtas Turovo metraštyje 1005 m. Nuo XII a. minima kunigaikščio Mindaugo pilis ir dvaras prie Vilkuvos upės. 1386 m. sausio 11 d. pilyje vyko lenkų pasiuntinių derybos su Jogaila dėl jo vedybų su Jadvyga. 1410 m. miestelį sudegino kryžiuočiai, o 1430 m. kunigaikštis Vytautas pastatė Šv. Mykolo bažnyčią. 1507 m. karalius Žygimantas Senasis suteikė Magdeburgo teisę, nuo 1566 m. Valkaviske buvo šaukiami pavieto ir žemės seimeliai, 1598 m. pastatytas jėzuitų vienuolynas.

Gniezne apžiūrėjome 1524 m. miestelio savininkų Jono ir Elžbietos Šemetų funduotą Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčią, Didžiojoje Berestovicoje stebėjome, kaip tarybiniais laikais buvo nenugriauti didžiuliai Chodkevičių šeimos pastatytos bažnyčios griuvėsiai. Šiame mieste 1621 m. rugsėjo 24 d. mirusio Karolio Chodkevičiaus auksu aptaisyta širdis buvo pakabinta prie altoriaus Didžiosios Berestovicos bažnyčioje, o kaukolė padėta Mlynovo (Ukraina) dvaro koplyčioje.

Apsilankę dar poroje nedidelių miestelių, pagaliau pasiekėme garsųjį Gardino miestą. Įkurtas XII a. II pusėje, Gardinas išgyveno gana neramią istoriją – 1241 m. jį nusiaubė totoriai, 1284 m., 1391 m. – kryžiuočiai. XII a. pab. ar XIII pr. miestas atiteko LDK, savo laiku jame kaip Gardino dalinis kunigaikštis kurį laiką rezidavo Vytautas. Karalius Steponas Batoras Gardiną pavertė svarbiausia savo rezidencija, čia jis ir mirė. 1673 m. Lenkijos ir Lietuvos seimo priimtu įstatymu nustačius, kad kas trečias seimas turi rinktis Gardine, netrukus Gardinas tapo antrąja Abiejų Tautų Respublikos sostine (greta Varšuvos), o XVIII a. II pusėje – ir svarbiausiu LDK ūkio bei kultūros centru. 1737–1751 m. mieste buvo pastatyti Lenkijos ir Lietuvos valdovų rūmai – Naujoji pilis. XVIII a. pabaigoje į Gardiną iš Vilniaus perkeltas LDK vyriausiasis tribunolas.

Gardine apsilankėme abiejuose muziejuose – ir senojoje, ir naujojoje pilyse. Pasivaikščiujame po gražiai tvarkomą Gardino senamiestį, patraukėme jau link Baltarusijos sienos, kur per Druskininkus, Varėną ir pasiekėme Vilnių. Likau nepaprastai dėkingas dr. Vydui Dolinskui, suteikusiai galimybę apsilankyti Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės istorinėse vietose, galimybę gyvai pamatyti ir pažinti praeitį, galimybę prisiliesti prie garbingos lietuvių, baltarusių ir lenkų istorijos.

A. Seibučio nuotr.